

TIP DRŽAVE BLAGOSTANJA U SRBIJI

Dorđe Nedeljković^{1*}

Departman za socijalnu politiku i socijalni rad, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Apstrakt

U prvom delu rada dat je kratak prikaz toka transformacije socijalne politike Republike Srbije. Sistem socijalne sigurnosti za vreme trajanja socijalizma bio je zasnovan na politici punog zapošljavanja i ostvarivanju socijalnih prava povezanih sa radnim statusom. Padom socijalizma, zbog određenih društvenih i ekonomskih okolnosti, prave reforme su u Srbiji počele kasnije nego u ostalim zemljama. Tokom perioda tranzicije sprovedenim reformama u određenim oblastima socijalne države, dotadašnji model socijalne države bio je značajno liberalizovan uz zadržavanje prethodne korporativističke tradicije. U drugom delu rada analizirane su sadašnje karakteristike tipa države blagostanja Republike Srbije u odnosu na tradicionalnu Esping-Andersenovu klasifikaciju. Analiza pokazuje da je aktuelni tip države blagostanja u Republici Srbiji mešovit tačnije korporativno-liberalan. U oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja kao i u oblasti osiguranja za slučaj nezaposlenosti dominiraju prevashodno korporativne karakteristike sa pojedinim liberalnim elementima, dok je sistem socijalne zaštite liberalan.

Ključne reči: tip države blagostanja, tranzicija, penzijsko i invalidsko osiguranje, socijalna zaštita, osiguranje za slučaj nezaposlenosti

Tip države blagostanja u Srbiji

Uvod: teorijsko-metodološki okvir

Opšte poznata stvar u teoriji socijalne politike jeste da su pokušaji klasifikovanja države blagostanja znatno češći od pokušaja da se ona kao pojam definiše. Nakon ranih pristupa klasifikacijama od strane Vilenskog (*Vilensky*) i Leboa (*Lebo*), a kasnije i Titmusa (*Titmuss*), razvijena je i najčešće korišćena klasifikacija Esping-An-

¹ djordje.nedeljkovic@filfak.ni.ac.rs

Rad citirati kao: Nedeljković, Đ. (2024). „Tip države blagostanja u Srbiji“. *Godišnjak za sociologiju* vol. 20 (No 33): 43–60.

* <https://orcid.org/0009-0004-8207-2119>

dersenova. Prema ovom autoru, jedan režim države blagostanja sastoji se od specifičnog skupa institucionalnih aranžmana, pravila i shvatanja koja oblikuju socijalnu politiku, rashode, definisanje problema, pa čak i zahteva od strane građana korisnika i odgovore na te zahteve (Esping-Andersen, 1990). Na osnovu kriterijuma dekomodifikacije, stratifikacije i solidarnosti i prožimanja privatnog i javnog prevashodno u sistemu penzijskog i invalidskog osiguranja, ovaj autor izdvaja liberalni, korporativni i socijalno-demokratski režim države blagostanja – Tabela 1 (Esping-Andersen, 1990). Sve komparativne analize nakon ove, bez obzira na korišćenje različitih kriterijuma, potvrdile su postojanje barem tri osnovna modela države blagostanja (Čekerevac, 2008). Međutim, određene kritike upućene od strane kasnijih teoretičara odnosile su se, između ostalog, na nepriznavanje specifičnosti država – npr.: južnoevropskih i bivših socijalističkih država (Perišić, 2016a).

Tabela 1. Karakteristike osnovnih režima blagostanja

Karakteristike	Režimi države blagostanja		
	Liberalni	Kontinentalni	Socijalno-demokratski
Osnov za ostvarivanje prava	Potreba (a ne pravo) / rad	Rad	Državljanstvo
Princip raspodele	usmeravanje / namena	Zanimanje / status	Univerzalizam
Princip organizacije	Socijalna pomoć / socijalno osiguranje	Socijalno osiguranje	Garancije za građane i socijalno osiguranje
Upravljanje / administriranje	Lokalni nivo / savezna država i tržište	Korporativno upravljanje	Država
Uloga tržišta	Dominantna	Ograničena	Neznatna
Uloga ispitivanja prihoda i imovine	Dominantna	Ograničena	Neznatna
Obavezno (javno) pružanje usluga	Ograničeno	Ograničeno	Dominantno
Angažovanost države u cilju pune zaposlenosti	Neznatna	Ograničena	Dominantna
Redistribucija	Niska	Umerena	Visoka
Stopa ugroženosti socijalnim rizicima	Visoka	Umerena	Niska

Izvor: Esping-Andersen, Micklewright, 1990, prema Perišić, 2007: 12; Mihajlović, Babić, Pantelić, 2019: 328.

Kada su u pitanju bivše socijalističke države, Bob Dikon (*Bob Deacon*) ističe da su one sve do početka tranzicije imale mnoge zajedničke karakteristike zbog čega ih izdvaja u poseban socijalni model (Deacon, 1992). Sistem socijalne sigurnosti u ovim državama za vreme trajanja socijalizma bio je zasnovan na punom zapošljavanju, administrativnom određivanju plata i cena, socijalnim pravima utemeljenim na radnom statusu koja su u uslovima punog zapošljavanja pokrivala skoro čitavo stanovništvo i obezbeđivala visoke nadoknade, kao i na direktnom obezbeđivanju roba i socijalnih usluga u obliku dodatnog prihoda (Đorić, 2008). Međutim, tranzicija se u znatnoj meri razlikovala u svakoj od ovih država, što je dovelo do drugačijeg

toka razvoja njihovih socijalnih politika (Perišić, 2016a). Kada je reč o samom toku tranzicije, u literaturi su prisutna mišljenja o tome da ne postoji specifičan obrazac po kome su se socijalna prava i socijalna politika menjali u njima (Vuković, 2017). Neke bivše socijalističke države oslanjaju se na liberalne modele, a neke nastavljaju predratnu korporativističku tradiciju, u nekim zemljama institucije i prakse iz doba socijalizma menjaju se ka socijalno-demokratskim modelima, dok se kod nekih javljaju nekongruentni modeli (Esping-Andersen, 1990; Lendvai, 2009, Vuković, 2010; prema: Vuković, 2017). Shodno tome, Bob Dikon smatra da će se istočno-evropski socijalni model vremenom razviti u tri pravca: liberalni model (Hrvatska, Slovenija i Mađarska), konzervativno-korporativni (Istočna Nemačka) i novi, postkomunistički konzervativno-korporativni model – SSSR, Bugarska, Rumunija i Srbija (Abrahamson, 2000).

U domaćoj literaturi uglavnom prevladava mišljenje da u glavne sektore sistema socijalne sigurnosti spada sistem socijalnog osiguranja (penzijsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti), kao i sistem zaštite siromašnih i porodica – socijalna zaštita i zaštita porodice sa decom (Vuković, 2009; prema: Mihajlović Babić, Pantelić, 2019). Opšti cilj ovog rada jeste kratki prikaz transformacije socijalne politike u Srbiji kao i svrstavanje elemenata države blagostanja u liberalni, korporativni, socijalno-demokratski ili mešoviti model u odnosu na Esping-Andersenovu klasifikaciju (Tabela 1). Iz ovog opšteg cilja, proizilazi niz specifičnih ciljeva: 1. svrstavanje penzijskog i invalidskog osiguranja u liberalni, korporativni ili socijalno-demokratski tip države blagostanja, 2. svrstavanje sistema socijalne zaštite u liberalni, korporativni ili socijalno-demokratski tip države blagostanja, 3. svrstavanje osiguranja za slučaj nezaposlenosti u liberalni, korporativni ili socijalno-demokratski tip države blagostanja, 4. svrstavanje zdravstvenog osiguranja u liberalni, korporativni ili socijalno-demokratski tip države blagostanja i 5. svrstavanje sistema zaštite porodice sa decom u liberalni, korporativni ili socijalno-demokratski tip države blagostanja. Nakon sprovedene analize i dobijenih odgovora na specifične ciljeve, možemo dobiti odgovor na opšti cilj analize i samim tim bliže razumeti kom se tipu države blagostanja priklanja aktuelni model socijalne države Republike Srbije. Zaključke na osnovu kojih ćemo pozicionirati aktuelni tip države blagostanja izvešćemo koristeći neke od indikatora iz Tabele 1 – osnov za ostvarivanje prava, princip raspodele, redistribuciju, ulogu tržišta i ulogu ispitivanja prihoda i imovine.

Polazeći od specifičnih obeležja svakog od ova tri tipa države blagostanja koji se mogu naći u literaturi (Matković, 2016), a povezanih sa prethodno pomenutim indikatorima, kako bismo tip države blagostanja u Srbiji klasifikovali kao liberalni potrebno je da nam rezultati analize pokažu sledeće: da je osnov za ostvarivanje prava potreba a ne pravo; da je princip raspodele namena, odnosno da je u okviru socijalne zaštite fokus na davanjima usmerenim na najsiromašnije, koja spadaju u socijalnu pomoć i da je shodno tome nizak obuhvat stanovništva novčanom socijalnom pomoći; da je uloga ispitivanja prihoda i imovine dominantna odnosno da je targetiranje zasnovano na proveru materijalnog stanja i da su veoma oštri uslovi za sticanje prava; da je redistribucija niska tj. da su nivo davanja i naknada niski, te da

je njihov cilj samo smanjenje siromaštva, ali ne i održavanja životnog standarda, kao i to da je stopa zamene niska; da je uloga tržišta u obezbeđenju od rizika dominantna, odnosno da je visok obuhvat građana privatnim osiguranjem. Kako bismo tip države blagostanja u Srbiji klasifikovali kao korporativni potrebno je da nam rezultati analize pokažu sledeće: da je osnov za ostvarivanje prava rad; da je princip raspodele zanimanje odnosno status i da je zaštita od rizika pre svega za zaposlene; da je uloga ispitivanja prihoda i imovine ograničena i da je uloga socijalne pomoći samim tim rezidualna, a da je veliki značaj dat socijalnom osiguranju; da je redistribucija umerena, odnosno da je visoka za deo stanovništva koji ostvaruje prava iz radnog odnosa, a niska za onu kategoriju stanovništva koja ta prava ne ostvaruje; da je uloga tržišta ograničena odnosno da dominira sistem javnog osiguranja, dok privatno osiguranje nije zastupljeno u većoj meri. Kako bismo tip države blagostanja u Srbiji klasifikovali kao socijalno-demokratski potrebno je da nam rezultati analize pokažu sledeće: da je osnov za ostvarivanje prava državljanstvo; da je princip raspodele univerzalizam, odnosno da su davanja namenjena svim slojevima stanovništva; da je uloga ispitivanja prihoda i imovine neznatna odnosno da se davanja obezbeđuju bez provere materijalnog stanja; da je redistribucija visoka tj. da su naknade i davanja visoki i da se uglavnom finansiraju iz poreza; da je uloga tržišta neznatna i da je mala uloga privatnog sektora u pružanju usluga i socijalne sigurnosti. Ukoliko nam rezultati analize pokažu da aktuelni model socijalne države Republike Srbije sadrži karakteristike različitih tipova države blagostanja, izvešćemo zaključak da su njegove trenutne karakteristike mešovite odnosno hibridne.

Za potrebe prikaza toka transformacije socijalne politike koristiće se istorijska metoda, dok će se za analizu sistema socijalne sigurnosti Srbije koristiti normativna analiza (prilikom analize relevantnih zakona koji regulišu odabrane sektore) i statistička analiza.

U delu koji sledi, nakon kratkog prikaza toka transformacije socijalne politike u Srbiji, analiziraju se najvažnije odlike tipa države blagostanja u Srbiji. Glavni fokus u tom delu stavljen je na karakteristike sistema penzijskog i invalidskog osiguranja, sistema socijalne zaštite (odlike novčane socijalne pomoći) i osiguranja za slučaj nezaposlenosti (odlike novčane naknade za vreme nezaposlenosti). Sa druge strane, kako bi se stekla kompletnija slika tipa socijalne države u Srbiji u kratkim crtama analiziramo i zdravstveno osiguranje kao i sistem zaštite porodice sa decom.

Transformacija socijalne politike u Srbiji

Kao što je prethodno bilo reči, Srbija deli zajedničku prošlost sa ostalim bivšim socijalističkim zemljama. Padom socijalizma je uspostavljanje novog društvenog sistema bila neminovnost za svaku od ovih zemalja. Osnovni problem koji Puljiz ističe u vezi sa tranzicijom jeste nedostatak preko potrebnog ambijenta za funkcionisanje novog društva zbog toga što se stari sistem urušava, a novi još uvek nije nastao (Puljiz, 1994). Za razliku od ostalih država Centralne i Istočne Evrope, Srbija je zbog „specifičnog spleta ekonomskih i socijalnih nedaća, do kojih su doveli konflikti u političkoj sferi“ bila izuzetak i pra-

ve reforme u njoj su počele kasnije (Perišić, 2012, str. 140). S tim u vezi, Vuković smatra da se transformacija socijalne politike Srbije, uzimajući u obzir njen kvalitet, može podeliti na: period tzv. „blokiranje“ transformacije koji je trajao tokom devedesetih godina prošlog veka i period tzv. „deblokiranje“ transformacije koji je počeo nakon petooktobarskih promena 2000. godine (Vuković, 2009; prema: Mihajlović Babić, Pantelić, 2019).

Period „blokiranje“ transformacije² obeležili su oružani sukobi, sankcije međunarodne zajednice, ekonomska izolacija i porazna politika autoritarne vlasti, zbog čega pojedini ekonomisti ovaj period opisuju pravom „razvojnom rupom“ (Srbija, pokazatelj humanog razvoja: 19; prema: Lakićević, 2011). Od nastanka krize pa do 1994. godine, država po pitanju mera socijalne politike nije ništa konkretno preduzela (Kočović, 2019a). Sprovedene su samo privremene, tzv. „hitne mere“ u socijalnoj krizi koje su bile na snazi sve do sredine devedesetih godina kada su započete temeljnije promene u socijalnoj politici (Mihajlović Babić, Pantelić, 2019). Period „deblokiranje transformacije“ nakon 2000. godine se smatra periodom kada je došlo do istinskih, pravih reformi. Kako Mira Lakićević ističe, „reformski procesi, započeti radikalnim zahvatima od 2000. godine, u Srbiji bili su *condicio sine qua non* društveno-ekonomskog i socijalnog razvoja“ (Lakićević, 2011: 107). Iako je tada neminovno došlo do značajnih reformi uvođenjem brojnih socijalnih programa, ono što im se može osporiti jeste njihov intenzitet, a ponekad i pravac (Vuković, Perišić, 2012). Perišić smatra da se na osnovu konzistentnosti promena, period „deblokiranje transformacije“ uslovno može podeliti na tri faze: u prvoj, koja je trajala od 2000. do 2002. godine, kada su socijalne reforme bile osobito intenzivne; u drugoj, tokom 2003. i 2004. godine, kada su bile delimično stopirane, preispitivane i osporavane; i u trećoj fazi, kada su reforme ponovo dobile zamah (Perišić, 2012). Donekle slično, Lakićević ističe da se period prve decenije 21. veka u Srbiji može objasniti kroz dve faze razvoja društva: prva obuhvata period od 2000. do 2005. godine, a druga od 2005. do 2010. godine (Lakićević, 2011). U prvoj fazi, Srbija je uložila ogroman napor kako bi ubrzala razvojne i reformske procese, uskladila zahteve moderne tržišne privrede i ciljeve humanog razvoja i stvorila institucije koje će je približavati procesu evropskih integracija (Lakićević, 2011). Sumirajući ovaj deo rada, zaključujemo da se ove dve faze transformacije međusobno razlikuju po svom kvalitetu, strukturi i okolnostima u kojima su se odvijale. Ipak, možemo reći da između njih ima i nekih sličnosti po tome što oba perioda transformacije nije pratila doslednost u načinu sprovođenja započetih reformi tokom celokupnog perioda njihovog trajanja. U nastavku ovog dela, dat je osvrt i na glavne reforme koje su sprovedene u glavnim sektorima nakon 2000. godine.

Sistemi socijalne sigurnosti Srbije

Penzijско i invalidско osiguranje

Sistem penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji sastoji se od obaveznog javnog sistema penzijskog i invalidskog osiguranja zasnovanog na principima tekućeg finansiranja i dobrovoljnog penzijskog osiguranja koje je uvedeno 2005. godine. Suštinska reforma

² Opširnije o „blokiranju“ transformaciji videti kod: Lazić, 1987.

penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji započeta je 2001. godine, a nastavljena kasnije u još nekoliko reformskih talasa (2003, 2005, 2010, 2014). Preduzete reforme u ovom periodu imale su za cilj finansijsku konsolidaciju i dugoročnu održivost penzijskog sistema u okolnostima nepovoljnih demografskih trendova (Mihajlović Babić, Pantelić, 2019).

Sistem javnog penzijskog i invalidskog osiguranja

Oblast javnog penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji prevashodno je regulisana Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju iz 2003. godine. Ovim zakonom predviđena je zaštita od pet rizika za slučaj nastupanja: starosti – pravo na starosnu penziju i pravo na prevremenu starosnu penziju, invalidnosti – pravo na invalidsku penziju, smrti – pravo na porodičnu penziju, telesnog oštećenja – pravo na novčanu naknadu za telesno oštećenje i za slučaj pomoći i nege drugog lica – pravo na novčanu naknadu za pomoć i negu drugog lica (član 18, isto). Sistem obaveznog penzijskog i invalidskog osiguranja u Republici Srbiji finansira se na osnovu doprinosa osiguranika – zaposlenih, samostalnih delatnosti i poljoprivrednika, a nedostajući iznos sredstava za isplatu penzija se obezbeđuje donacijama i transferima iz budžeta (Perišić, 2016a; Kočović, 2019b). Prema važećim propisima, stopa doprinosa iznosi 24% zarade (član 44, Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje). Prava iz ovog vida osiguranja ostvaruju se na osnovu određenog broja godina radnog staža. Trenutni uslovi predviđaju da „osiguranik stiče pravo na starosnu penziju: 1) kad navršši 65 godina života i najmanje 15 godina staža osiguranja; 2) kad navršši 45 godina staža osiguranja“ (član 19, Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju).

Ukupan broj korisnika penzijskih naknada u decembru 2022. godine iznosio je 1.651.890 (RFPIO, 2022). Kada je u pitanju obuhvat stanovništva ovim vidom osiguranja, ona zavisi od visine zaposlenosti, ekonomske razvijenosti i sistema vrednosti (Kočović, 2019b). Prema podacima Fiskalnog saveta, stepen pokrivenosti starijih lica primanjima iz penzijsko-invalidskog osiguranja u Srbiji veoma je visok. Sistem javnog penzijskog i invalidskog osiguranja ima značajnu ulogu u sprečavanju siromaštva starijih budući da 92% lica starijih od 65 godina ostvaruje prihode iz ovog sistema u vidu starosne, invalidske ili porodične penzije (Fiskalni savet, 2022). Ovako visok obuhvat starijih penzijskim osiguranjem posledica je politike punog zapošljavanja iz doba socijalizma (Perišić, 2016a). Međutim, uočava se da postoji znatna rodna razlika između stepena pokrivenosti među polovima – 97% muškaraca naspram 87% žena starijih od 65 godina prima penziju. Kod preostalih 115.000 ili 8% starijih lica bez penzijskih prihoda stepen rizika od siromaštva je znatno veći i iznosi 48% što zahteva dodatnu intervenciju sistema socijalne zaštite, imajući u vidu da socijalne penzije još uvek nisu uvedene u Srbiji (Fiskalni savet, 2022).

Iako su u ovoj oblasti sprovedene brojne reforme od 2001. godine pa do danas³, određeni autori ukazuju na potrebu za daljim sprovođenjem reformi kako bi se očuvala adekvatnost penzijskih naknada i postigla finansijska održivost penzijskog

³ Neke od najvažnijih reformi u ovom periodu odnosile su se na: ponovno definisanje stope doprinosa, podizanje starosne granice za žene i muškarce (i minimalne starosne granice za pensionisanje), promenu formule za obračunavanje i indeksaciju, kao i uvođenje strožih uslova za dobijanje invalidskih penzija.

sistema (Arandarenko, Perišić, 2013; prema: Perišić, 2016b). U penzijskim sistemima koji su zasnovani na socijalnom osiguranju bizmarkovskog tipa, kao što je to slučaj i u Srbiji, adekvatnost podrazumeva dovoljnu visinu penzija kako bi mogle da smanje siromaštvo, ali i da osiguraju održanje standarda nakon odlaska u penziju (Matković, 2016). Javni penzijski sistem u Srbiji uspeo je sprečiti ozbiljnije povećanje siromaštva među starijima, ali se adekvatnost penzija u kontekstu održanja standarda nakon penzionisanja sve više dovodi u pitanje (Matković, 2016). U prilog tome, analizom dostupnih podataka Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje, uočavamo da je u poslednjoj deceniji prisutna tendencija pada učešća prosečne penzije u prosečnoj zaradi. Naime, u 2012. godini udeo prosečne penzije u prosečnoj zaradi bez poreza i doprinosa iznosio je 55,6%, dok je taj iznos u 2023. godini bio 44,6% (RFPIO, 2023). Matković i Stanić ovaj trend opadanja prihoda u starosti nazivaju „tihim prekidom sa Bizmarkovim sistemom“ imajući u vidu da se on odvija bez saglasnosti i bez informisanja javnosti (Matković, Stanić, 2020). Prema ovim autorkama, ovaj problem je važan iz nekoliko razloga. Prvo, zbog toga što usled izostanka informisanosti šira javnost neće biti upoznata sa time da će biti neophodne dodatne uštede kako bi se obezbedio prihvatljiv životni standard. Osim toga, neophodno je da prelazak bude jasan zato što sa sobom iziskuje dodatna prilagođavanja u javnom penzijskom sistemu. Naposljetku, stariji radnici koji se približavaju odlasku u penziju ne mogu se prilagoditi ovako važnim promenama.

Sa druge strane, glavni problem koji postoji u vezi sa održivošću srpskog penzijskog sistema jeste nepovoljan odnos broja radnoaktivnih u odnosu na broj penzionera (Perišić, 2016a). Njihov odnos u 2023. godini iznosio je 1,7:1 (RFPIO, 2023). Sam problem održivosti se pretežno sagledava u kontekstu dugoročnih projekcija procenta rashoda za penzije u BDP-u, po pravilima koja su ugrađena u sistem (Matković, 2016). Prema procenama jedne ranije studije⁴, očekuje se da će broj penzionera u budućnosti rasti i da će u 2050. godini dostići cifru od 1,82 miliona (Zdravković, Domazet, Nikitović, 2012). Shodno tome, procenat izdvajanja za penzije u BDP-u iznosiće 20,3% do 2030. godine, 24,8% do 2040. godine i 31,2% do 2050. godine (Zdravković i dr., 2012).

Privatno penzijsko osiguranje

Dobrovoljno penzijsko osiguranje u Srbiji počiva na Zakonu o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima iz 2005. godine. Privatno penzijsko osiguranje organizovano je kroz dobrovoljne penzijske fondove, a nadzor nad njihovim radom obavlja Narodna banka Srbije koja paralelno izdaje i dozvole za rad dobrovoljnim penzijskim fondovima (član 1, stav 1 i 4, isto). Iako postoji od 2005. godine, ovaj vid osiguranja u Srbiji nije razvijen u većoj meri. U domaćoj literaturi uglavnom postoji konsenzus oko razloga zbog kojih praksa dobrovoljnog privatnog osiguranja u Srbiji nije zaživela. Perišić ističe da uzroke malog broja korisnika

---

⁴ Projekcije koje su autori dali važile bi u slučaju da dalje zakonske reforme ne budu sprovedene, da stopa aktivnosti starijih ostane ista i da rast penzijskih izdvajanja bude 4,3% godišnje (kao u periodu 2005–2010).

privatnih penzionih fondova pretežno treba tražiti u nedovoljnoj informisanosti stanovništva, niskom životnom standardu i lošoj ekonomskoj situaciji (Perišić, 2011; prema: Mihajlović Babić, Pantelić, 2019). Slično tome, Kočović nerazvijenost ove prakse vidi u odsustvu tradicije i veoma skromnim prihodima pojedinaca, domaćinstava i porodica (Kočović, 2019b). Naposletku, Matković navodi da su prepreke u razvoju ovog vida osiguranja „niske zarade, nedovoljni poreski podsticaji, visoke maksimalne osnovice za obavezno penzijsko osiguranje, ali i nepoverenje i neinformisanost potencijalnih korisnika“ (Matković, 2016: 108).

Uprkos tome što praksa dobrovoljnog penzijskog osiguranja nije zaživela u Srbiji u većoj meri, analizom dostupnih podataka Narodne banke Srbije, uočavamo tendenciju rasta broja ugovora, ali i broja korisnika dobrovoljnih penzijskih fondova u Srbiji tokom poslednje decenije. Broj ugovora u 2014. godini iznosio je 252.100 dok je na kraju 2023. godine njihov broj porastao na 301.600. Sa druge strane, broj korisnika je porastao sa 188.000 u 2014. godini, na 218.400 u 2023. godini (NBS, 2023).

Sumirajući ovaj deo rada, zaključujemo da tip socijalne države u Srbiji kada je u pitanju ovaj segment socijalne sigurnosti sadrži korporativne karakteristike. Osnov za ostvarivanje prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja predstavlja rad, princip raspodele zanimanje, tj. status, dok je uloga tržišta ograničena. Osim toga, izuzetno je visok obuhvat stanovništva javnim sistemom ovog osiguranja, a privatni vid ovog osiguranja nije razvijen u dovoljnoj meri. Međutim, istovremeno možemo uočiti da je primetno njegovo približavanje zemljama liberalnog modela. Ovakav zaključak možemo izvesti na osnovu toga što je redistribucija uplaćivanih doprinosa za penzijsko osiguranje od umerene vremenom postala niska. Naime, usled sve većeg pada učešća prosečne penzije u prosečnoj zaradi, građani će u budućnosti morati u većoj meri da uplaćuju dobrovoljno penzijsko osiguranje, ukoliko budu želeli da održe svoje prihode u starosti.

Socijalna zaštita

Sistem socijalne zaštite u Srbiji se, za razliku od sistema socijalnog osiguranja, finansira iz poreza. Reforme sprovedene u sistemu socijalne zaštite nakon 2000. godine imale su za cilj modernizaciju i decentralizaciju sistema, uključujući kako oblast novčanih naknada tako i oblast usluga socijalne zaštite (Mihajlović Babić, Pantelić, 2019). Njihovim sprovođenjem „tragalo se za optimalnim modelom socijalne zaštite koji je nađen u podeli nadležnosti, dužnosti i odgovornosti između Republike i lokalne samouprave“ (Kočović, 2019b, 110). Kada su u pitanju novčane naknade, glavne reforme u ovom domenu desile su se 2004. godine kada je radno sposobnim korisnicima pravo na novčanu socijalnu pomoć (NSP) tokom godine ograničeno na 9 meseci, kako bi se smanjio broj ovih korisnika (Perišić, 2016b). Osim vremenskog ograničenja korišćenja naknade, pojedinac može i izgubiti ovo pravo „ukoliko je odbio ponuđeni posao, radno angažovanje, stručno osposobljavanje i prekvalifikaciju“ (Brkić, 2013: 45). Jedna od zakonskih novina poslednjih godina koja je takođe

značajno uticala na redukovanje broja korisnika novčane socijalne pomoći bila je donošenje Zakona o socijalnoj karti. Rezultat primene Socijalne karte jeste da je oko 17% korisnika prava na novčanu socijalnu pomoć trenutno ili trajno izbrisano iz sistema socijalne zaštite (A11, 2023). Što se tiče socijalnih usluga, promene u ovom segmentu podrazumevale su uklanjanje stručnih i organizacionih nedostataka, sa tendencijom prenošenja jednog kruga nadležnosti na ostale institucije i javne i privatne službe (Perišić, 2011).

Glavni nosioci sistema socijalne zaštite u Republici Srbiji su centri za socijalni rad. Iako ih osniva lokalna samouprava, njihov rad pretežno finansira Republika. Naime, značajan deo poslova koje centar obavlja poveren je od strane Republike: usluge procene i planiranja, nadležnosti koje proističu iz uloge organa starateljstva i Porodičnog zakona, odlučivanje o priznavanju prava građana, materijalna davanja. Osim država bivše SFRJ, u Evropi ne postoje slične lokalne službe koje u svoj delokrug rada sjedinjavaju ovako veliki broj poslova (Brkić, 2013). Oblast socijalne zaštite prvenstveno je regulisana Zakonom o socijalnoj zaštiti iz 2011. godine. Ovim zakonom su, predviđena prava na novčana davanja kao i prava na socijalne usluge. Prava iz prve grupe odnosno novčana davanja ostvaruju se putem: novčane socijalne pomoći, dodatka za pomoć i negu drugog lica, uvećanog dodatka za pomoć i negu drugog lica, pomoći za osposobljavanje za rad, jednokratne novčane pomoći, pomoći u naturi i u drugim oblicima materijalne podrške, u skladu sa ovim zakonom (član 79, isto). Prava na usluge iz oblasti socijalne zaštite uključuju: usluge procene i planiranja, dnevne usluge u zajednici, usluge podrške za samostalan život, save-todavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge i usluge smeštaja (član 40, isto). U nastavku ovog dela, fokusiraćemo se na analizu prava u sistemu socijalne zaštite konkretnije na analizu odlika novčane socijalne pomoći (NSP).

U decembru 2022. godine pravo na novčanu socijalnu pomoć (NSP) koristilo je 77.999 porodica, odnosno 182.773 lica (RZSZ, 2022). Prema podacima Trećeg nacionalnog izveštaja o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva iz 2018. godine, opšta stopa obuhvata pravom na novčanu socijalnu pomoć bila je 3,7% i nije se drastično promenila u odnosu na prethodni izveštajni period. Međutim, ona je povećana za preko 50% u odnosu na period pre zakonskih promena 2011. godine, kada je iznosila samo 2,3%. Tokom godine broj korisnika se razlikuje zbog tromesečnog isključivanja pojedinaca i porodica u kojima je većina članova sposobna za rad (Vlada RS, 2018). Osim niske opšte stope obuhvata pravom na novčanu socijalnu pomoć, ni obuhvat ugroženih kategorija stanovništva nije na zadovoljavajućem nivou. Prema podacima Svetske banke, svega 11% najsiromašnijeg kvintila dobija novčanu socijalnu pomoć (World Bank, 2017; prema: Vlada RS, 2018). Nepotpun obuhvat je prevashodno posledica „niskog prihodnog cenzusa, zemljišnog maksimuma, ali i kombinacije velikog broja uslova koja neminovno dovodi do malog broja onih koji ispunjavaju sve uslove istovremeno“ (Vlada RS, 2018: 196).

Pored niske stope obuhvata ugroženog stanovništva, ostvarivanje prava u sistemu socijalne zaštite karakterišu i rigidno postavljeni kriterijumi (Vuković, Perišić, 2012). Prema važećem Zakonu o socijalnoj zaštiti, uzimaju se u razmatranje prihodi koje su pojedinac odnosno porodica stekli tokom tri meseca koji prethode

mesecu u kome je podnet zahtev (član 89, 2011), a vrstu primanja i prihoda koji se sagledavaju Vlada je uredila donevši posebnu Uredbu o primanjima i приходima koji su od značaja za ostvarivanje prava na novčanu socijalnu pomoć (član 2, 11, 2011). Dodatno, još jedan od uslova koje je potrebno da pojedinac i porodica ispune kako bi ostvarili pravo na novčanu socijalnu pomoć jeste da „nemaju drugih nepokretnosti, osim stambenog prostora koji odgovara potrebama pojedinca, odnosno porodice i zemljišta u površini do 0,5 hektara“ (član 82, stav 1, tačka 1, isto). Ovi uslovi su nešto blaže propisani kada su u pitanju pojedinci koji su nesposobni za rad, odnosno porodica čiji su svi članovi nesposobni za rad, imajući u vidu da pored prethodno navedenih opštih uslova, ovo pravo mogu da ostvare ukoliko poseduju zemljište u površini do 1 hektara (član 82, stav 2, isto). Osim prethodno navedenog, još jedan problem koji se izdvaja jeste da zakon „ne prepoznaje razliku između zemljišta različitog kvaliteta, to jest, kategorizacije zemljišta i, samim tim, jednako tretira vredno zemljište i skoro neupotrebljive parcele u planinskim područjima“ (Vuković, 2017: 237). Ovako formulisani uslovi za ostvarivanje prava na novčanu socijalnu pomoć, prema viđenju nekih autora, predstavljaju naročit problem za stariju populaciju iz ruralnih područja (Vuković, 2017).

Kada je u pitanju adekvatnost socijalne pomoći, njen iznos je nizak i nedovoljan da pojedince i porodice izvuče iznad granice siromaštva. U Srbiji, visina socijalne pomoći nije vezana ni za jednu naročitu odrednicu – poput linije siromaštva ili minimalne zarade (Perišić, 2016a). Analizom raspoloživih podataka uočavamo da visina socijalne pomoći za pojedinca koji je sposoban za rad iznosi 23,4% minimalne zarade, za porodicu koju čine dve odrasle osobe i dva deteta 49,2%, dok za porodicu koju čine dve odrasle osobe i četvoro dece bi bila 63,2%⁵. Ukoliko bismo ove podatke uporedili sa podacima iz 2014. godine, uočili bismo trend značajnog pada iznosa ove naknade u odnosu na minimalnu zaradu, posmatrano prema svim gore navedenim kategorijama korisnika. Naime, podaci iz 2014. godine pokazuju da je tada udeo novčane socijalne pomoći u minimalnoj zaradi za pojedinca koji je sposoban za rad bio 37%, a za porodice sa dvoje dece između 72 i 79%. Tek je iznos NSP za porodice sa četvoro dece bio ekvivalentan tadašnjoj minimalnoj zaradi (Vlada RS, 2014; prema: Mihajlović Babić, 2015).

Sumirajući ovaj deo rada, zaključujemo da tip socijalne države u Srbiji, kada je reč o karakteristikama sistema socijalne zaštite, možemo svrstati u zemlje liberalnog modela. Ovakav zaključak možemo izvesti na osnovu toga što je uloga ispitivanja prihoda i imovine dominantna, odnosno što ostvarivanje prava na socijalnu pomoć karakterišu rigidno postavljeni kriterijumi. Osim toga, uloga tržišta je takođe dominantna na šta nam, između ostalog, ukazuje vremensko ograničenje korišćenja prava na novčanu socijalnu pomoć za radno sposobne korisnike kao i moguće posledice gubitka ovog prava za te korisnike, u slučaju odbijanja ponuđenog zaposlenja. Princip raspodele zasnovan je na usmeravanju novčane socijalne pomoći ka najsiromaš-

⁵ Za potrebe ove kalkulacije uzeli smo prosečnu minimalnu neto zaradu za maj 2024. godine koja je iznosila 49864 dinara i trenutne iznose naknada novčane socijalne pomoći usklađene prema važećim propisima od 1. aprila 2024. godine.

nijima što najbolje možemo uvideti po niskom obuhvatu stanovništva ovim oblikom davanja. Naposljetku, redistribucija je niska o čemu možemo zaključiti na osnovu neadekvatnog iznosa naknade.

Osiguranje za slučaj nezaposlenosti

Osiguranje za slučaj nezaposlenosti u Srbiji organizovano je u formi obaveznog osiguranja i javlja se kao pravo iz radnog odnosa. Trenutni sistem osiguranja za slučaj nezaposlenosti počiva na Zakonu o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti iz 2009. godine. Ovim zakonom predviđena je mogućnost ostvarivanja prava na: novčanu naknadu, zdravstveno osiguranje i penzijsko i invalidsko osiguranje u skladu sa zakonom kao i druga prava u skladu sa zakonom (član 64, isto). Ostvarivanje ovih prava stiće se na osnovu prethodnog uplaćivanja doprinosa tokom određenog vremenskog perioda. Prema važećim propisima, stopa doprinosa za ovaj vid osiguranja iznosi 0,75% (član 44, Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje).

Promene u ovom sektoru, kao i u drugim državama, ne idu ka njegovoj privatizaciji jer ne postoji interes za ovim vidom privatnog osiguranja, a pre svega zbog nepostojanja ekonomske isplativosti (Perišić, 2011). Za razliku od oblasti radnog zakonodavstva, reforma osiguranja za slučaj nezaposlenosti nije bila u prvom planu nakon petooktobarskih promena i počela je tek 2003. godine (Perišić, 2016b). Zakonske reforme koje su u ovom domenu započete 2003. godine, a nastavljene kasnije 2009. godine bile su rigidne. Rigidnost reformi podrazumevala je, između ostalog, postavljanje oštrijih uslova za sticanje prava na novčanu naknadu, kako u pogledu njene visine, tako i u pogledu dužine njene isplate (Mihajlović Babić, Pantelić, 2019). Ovim reformama nastojalo se da se „lica koja su ostala bez posla aktivnije uključe u traženje novog zaposlenja“ time što bi bili destimulisani da koriste novčane naknade (Vuković, 2009: 195; prema: Perišić, 2011). Uprkos potrebi i motivaciji donosioca odluka da se umanju uloga pasivnih mera tokom protekle decenije, u praksi su se javile brojne prepreke prevashodno zbog nedovoljnog broja uplatioca usled niske stope zaposlenosti (Vuković, 2012: Perišić, 2016b). U nastavku ovog dela, fokusiraćemo se na analizu najvažnijih odlika novčane naknade za slučaj nezaposlenosti.

Kada je u pitanju visina, mesečni iznos ove naknade utvrđuje se množenjem dnevne novčane naknade i broja kalendarskih dana u mesecu za koji se ostvaruje pravo i vrši isplata (član 69, stav 1, 2009). Dnevna novčana naknada nastaje kao proizvod osnovice dnevne novčane naknade sa ličnim koeficijentom (član 69, stav 2, isto). Lični koeficijent predstavlja „odnos ukupne zarade, odnosno naknade zarade, osnovice osiguranja i visine ugovorene naknade u poslednjih 12 meseci koji prethode mesecu u kome je prestao radni odnos, odnosno prestalo osiguranje i prosečne godišnje zarade po zaposlenom isplaćene u Republici Srbiji prema poslednjem objavljenom podatku organa nadležnog za poslove statistike u trenutku ostvarivanja prava na novčanu naknadu“ (član 69, stav 4, isto). Najmanji prosečan mesečni iznos

ove naknade u 2023. godini iznosio je 28.957 dinara, dok je najveći prosečan iznos bio 67.129 dinara (NSZ, 2023). Što se tiče trajanja prava na novčanu naknadu, ona varira od 3 do 12 meseci, u zavisnosti od dužine prethodnog uplaćivanja doprinosa. Ukoliko osiguranik ima staž osiguranja od 1 do 5 godina, moći će da ostvari pravo na ovu naknadu u trajanju od tri meseca; u slučaju da ima staž osiguranja od 5 do 15 godina, šest meseci; ukoliko je staž osiguranja iznosio od 15 do 25 godina, devet meseci i naposljetku ukoliko je staž bio duži od 25 godina naknada će se isplaćivati 12 meseci (član 72, stav 2, isto). Izuzetno, novčana naknada se može isplaćivati u trajanju od 24 meseca, ukoliko nezaposlenom licu do ispunjavanja prvog uslova za ostvarivanje prava na penziju, nedostaje do dve godine (član 72, stav 3, isto).

Ukupan broj nezaposlenih lica u aprilu 2024. godine bio je 382.229 (NSZ, 2024). Kada je u pitanju obuhvat nezaposlenih lica novčanom naknadom, mogli bismo reći da je on na niskom nivou. Naime, tokom 2023. godine prosečan broj korisnika prava na novčanu naknadu iznosio je 29.073, što iznosi nešto više od 7% ukupnog broja trenutno nezaposlenih lica prijavljenih na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ, 2023).

Sumirajući ovaj deo rada, možemo zaključiti da tip države blagostanja u Srbiji, kada je u pitanju osiguranje za slučaj nezaposlenosti, sadrži korporativne karakteristike. Osnov za ostvarivanje prava predstavlja rad, odnosno prethodno uplaćivanje doprinosa, princip raspodele zanimanje, tj. status, dok je uloga tržišta ograničena zbog nepostojanja interesa da se ovaj sektor privatizuje. Međutim, istovremeno i u njemu uočavamo postojanje određenih liberalnih elemenata. Naime, to možemo uvideti u promeni načina na kojem je zasnovan princip raspodele (Tabela 1). Od dobijanja naknade na osnovu zanimanja koje ostvaruje veliki obuhvat zaposlenih, do toga da ovo pravo ostvaruju samo neke kategorije zaposlenih. Najbolji pokazatelj toga nam je nizak obuhvat nezaposlenih lica ovom naknadom. Pored navedenog, indikator liberalizacije države blagostanja u ovom sektoru jeste i niska redistribucija naknada čiji iznos nije preterano izdašan.

Zdravstveno osiguranje

Oblast zdravstvenog osiguranja u Srbiji prvenstveno je regulisana Zakonom o zdravstvenom osiguranju iz 2019. godine. Ovaj oblik osiguranja sastoji se od obaveznog zdravstvenog osiguranja i dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja (član 1, isto). Sredstva za ostvarivanje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja obezbeđuju se uplatom doprinosa, kao i iz drugih izvora, u skladu sa zakonom (član 9, stav 1, isto). Glavne reforme u ovoj oblasti počele su nešto kasnije u odnosu na ostale segmente socijalne sigurnosti i sprovodile su se od 2002. godine do danas, a ticale su se smanjenja paketa naknada i zdravstvenih usluga u sistemu javnog zdravstva, delimične privatizacije sektora (kroz postojanje privatnih pružalaca usluga i različitih oblika sufinansiranja usluga) i, naposljetku, uvođenja dobrovoljnog privatnog zdravstvenog osiguranja (Perišić, 2016a; prema: Mihajlović Babić, Pantelić, 2019). Što se tiče obuhvata stanovništva obaveznim zdravstvenim osiguranjem, on je izuzetno visok.

Prema podacima iz baze osiguranika Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje (RFZO), obuhvat stanovnika obaveznim osiguranjem je 2016. godine bio 97,2% i nešto je veći nego 2012. kada je bio 95,8% (Vlada RS, 2018). Kada je reč o dobrovoljnom privatnom zdravstvenom osiguranju, možemo reći da glavnu prepreku njegovom razvoju predstavljaju nedovoljno jasni propisi, zbog čega je broj osiguranika nizak. Pored toga, dodatan problem predstavljaju i privatni izdaci koji su se pokazali razornim po životni standard stanovništva (Arsenijević i dr., 2013; prema: Perišić, 2016b). Zaključno gledano, možemo uočiti da tip socijalne države u Srbiji, kada je u pitanju ovaj sektor socijalne sigurnosti, sadrži korporativne karakteristike. Naime, osnov za ostvarivanje prava iz zdravstvenog osiguranja predstavlja rad, dok je uloga tržišta ograničena. O ograničenoj ulozi tržišta nam, između ostalog, govori nedovoljna razvijenost dobrovoljnog privatnog osiguranja, ali i visok obuhvat stanovništva javnim sistemom zdravstvenog osiguranja.

Zaštita porodice sa decom

Ova oblast socijalnog osiguranja u Srbiji prevashodno počiva na Zakonu o finansijskoj podršci porodici sa decom iz 2017. godine. Glavne reforme u ovom segmentu dogodile su se 2002. godine kada su usvojeni novi zakonski propisi, kojim su razdvojene mere socijalne i populacione politike. Dečiji dodatak je tada precizno određen kao mera socijalne politike, dok je roditeljski dodatak kao novina u sistemu definisana kao mera populacione politike (Mihajlović Babić, Pantelić, 2019). Visina dečjeg dodatka je neadekvatna, iznos je isti za sve bez obzira na uzrast dece ili njihov broj, usmeren je ka najsiromašnijim porodicama sa decom, a uslov za ostvarivanje prava jesu prihodi domaćinstva (Perišić, 2016b). Kada je u pitanju obuhvat dece i mladih do 19 godina starosti, ona iznosi oko 21%. U toku ovog perioda kao i u poređenju sa prethodnim izveštajnim periodom, primećuje se tendencija smanjenja kako broja korisnika tako i obuhvata ovim pravom. Sa druge strane, iznos roditeljskog dodatka je izuzetno visok i on je namenjen prvom, drugom, trećem i četvrtom detetu u porodici (isto, 2016b). Za razliku od ove dve vrste dodataka, naknade za odsustvo su povezane sa radnim odnosom. Zaključno gledano, možemo reći da tip socijalne države u Srbiji, kada je u pitanju ovaj sektor socijalne sigurnosti, sadrži prevashodno liberalne karakteristike. Osnov za ostvarivanje ovih prava (osim naknade za porodiljsko i roditeljsko odsustvo radi nege deteta) predstavlja potrebu, dok je uloga ispitivanja prihoda i imovine dominantna jer se za ostvarivanje prava na dečiji dodatak vrši provera prihoda domaćinstva.

Zaključna razmatranja

Model socijalne države Republike Srbije deli zajedničku prošlost sa modelima ostalih bivših socijalističkih država. Padom socijalizma, zbog specifičnih društvenih i ekonomskih okolnosti, prave reforme su u Srbiji počele kasnije nego u ostalim državama. Same karakteristike modela pre početka tranzicije, ali i sada, bazirane su

na ostvarivanju socijalnih prava na osnovu zasnovanog radnog odnosa. Međutim, tokom perioda tranzicije, sprovedenim reformama određeni segmenti države blagostanja bili su vidno liberalizovani uz zadržavanje prethodne korporativističke tradicije. Stoga, analizom glavnih sektora zaključujemo da je sadašnji model socijalne države Republike Srbije mešoviti, tačnije, korporativno-liberalan. Što se tiče sistema penzijskog i invalidskog osiguranja možemo reći da u njemu dominiraju korporativne karakteristike. Osnov za ostvarivanje prava na penzijsko i invalidsko osiguranje predstavlja rad, princip raspodele zanimanje, tj. status, dok je uloga tržišta ograničena. Osim toga, izuzetno je visok obuhvat stanovništva javnim sistemom ovog osiguranja a privatni vid ovog osiguranja nije razvijen u dovoljnoj meri. Međutim, istovremeno možemo uočiti da je primetno njegovo približavanje zemljama liberalnog modela. Ovakav zaključak možemo izvesti na osnovu toga što je redistribucija uplaćivanih doprinosa za penzijsko osiguranje od umerene vremenom postala niska. Naime, usled sve većeg pada učešća prosečne penzije u prosečnoj zaradi, građani će u budućnosti morati u većoj meri da uplaćuju dobrovoljno penzijsko osiguranje, ukoliko budu želeli da održe svoje prihode u starosti. Kada je u pitanju sistem socijalne zaštite, zaključujemo da su njegove trenutne karakteristike liberalne. Ovakav zaključak možemo izvesti na osnovu toga što je uloga ispitivanja prihoda i imovine dominantna, odnosno što ostvarivanje prava na socijalnu pomoć karakterišu rigidno postavljeni kriterijumi. Osim toga, uloga tržišta je takođe dominantna na šta nam, između ostalog, ukazuje vremensko ograničenje korišćenja prava na novčanu socijalnu pomoć za radno sposobne korisnike kao i moguće posledice gubitka ovog prava za te korisnike, u slučaju odbijanja ponuđenog zaposlenja. Princip raspodele je zasnovan na usmeravanju novčane socijalne pomoći ka najsiromašnijima što najbolje možemo uvideti po niskom obuhvatu stanovništva ovim oblikom davanja. Naposljetku, redistribucija je niska o čemu možemo zaključiti na osnovu neadekvatnog iznosa naknade. U osiguranju za slučaj nezaposlenosti dominiraju korporativne karakteristike. Osnov za ostvarivanje prava predstavlja rad odnosno prethodno uplaćivanje doprinosa, princip raspodele zanimanje, tj. status, dok je uloga tržišta ograničena zbog nepostojanja interesa da se ovaj sektor privatizuje. Međutim, istovremeno i u njemu uočavamo postojanje određenih liberalnih elemenata. Naime, to možemo uvideti u promeni načina na kojem je zasnovan princip raspodele od dobijanja naknade na osnovu zanimanja do toga da se ostvarivanje tog prava približi ka usmeravanju, tj. nameni. Najbolji pokazatelj toga nam je nizak obuhvat nezaposlenih lica ovom naknadom. Pored navedenog, indikator liberalizacije države blagostanja u ovom sektoru jeste i niska redistribucija naknada čiji iznos nije preterano izdašan. Što se tiče sektora zdravstvenog osiguranja, njega karakterišu korporativne karakteristike. Naime, osnov za ostvarivanje prava iz zdravstvenog osiguranja predstavlja rad, dok je uloga tržišta ograničena. O ograničenoj ulozi tržišta govori nam, između ostalog, nedovoljna razvijenost dobrovoljnog privatnog osiguranja, ali i visok obuhvat stanovništva javnim sistemom zdravstvenog osiguranja. Naposljetku, kada je u pitanju sistem zaštite porodice sa decom zaključujemo da tip socijalne države u Srbiji sadrži prevashodno liberalne karakteristike, kada je reč o ovom sektoru socijalne sigurnosti. Osnov za ostvarivanje ovih prava (osim naknade za odsustvo)

predstavlja potrebu, dok je uloga ispitivanja prihoda i imovine dominantna što možemo zaključiti prema tome što se za ostvarivanje prava na dečiji dodatak vrši provera prihoda domaćinstva.

Naposletku, sam rad ima i izvesnih ograničenja. Prvo ograničenje je što se usled kompleksnosti ovog sistema, od kojih se socijalna država sastoji, nismo detaljnije bavili celokupnim sistemom socijalne sigurnosti. Naime, o sektoru zdravstvenog osiguranja i zdravstvene zaštite kao i o sistemu zaštite porodice sa decom bilo je reči samo u kratkim crtama, zbog čega će oni biti predmet posebnog rada. Drugo ograničenje jeste što je sadašnji tip države blagostanja Republike Srbije razmatran prevashodno u odnosu na Esping-Andersenovu klasifikaciju koja prepoznaje samo tri osnovna modela države blagostanja. Smatramo da bi u nekim od budućih radova trebalo analizirati naš tip države blagostanja u odnosu na neku od novijih klasifikacija država blagostanja koja izdvaja, pored prethodno spomenutih i mediteranski tip. Takva analiza i utvrđivanje eventualnih sličnosti sa državama koje se svrstavaju u ovaj tip doprinela bi još boljem i preciznijem razumevanju odlika aktuelne države blagostanja u Republici Srbiji.

Literatura

- A11 Inicijativa za ekonomska i socijalna prava (2023). Objašnjavamo (neke) mitove o Socijalnoj karti. Dostupno na: <https://www.a11initiative.org/objasnjavamo-neke-mitove-o-socijalnoj-karti/>
- Abrahamson, P. (2000). Proizvodnja modela socijalne politike. *Revija za socijalnu politiku*, 7(1), 79–93.
- Babić, S.M. Pantelić M. (2019). Socijalne reforme u postkomunističkim državama-tri decenije tranzicije socijalnog modela u Republici Srbiji. *Srpska politička misao* 64(2): 325–343.
- Brkić, M. (2013). Karakteristike sistema socijalne zaštite u Srbiji i Evropi. Beograd: *Socijalna politika*, 48(1). 33–51.
- Čekerevac, A. (2008). Komparativne analize socijalne politike. *Godišnjak FPN*, (02), 395–414.
- Deacon, B. (1992). *The new Eastern Europe: Social policy past, present and future*. Sage Publications, London.
- Dorić, G. (2008). Socio-ekonomska transformacija u Istočnoj i Centralnoj Evropi: promena tipa socijalne države. *Godišnjak za sociologiju*, 4 (4):51–69.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Fiskalni savet Republike Srbije (2022). Predlog mera socijalne i poreske politike. Beograd: *Fiskalni savet Republike Srbije*. Dostupno na: https://www.fiskalnisavet.rs/doc/analizestavovi-predlozi/2022/FS_Predlog%20mera%20socijalne%20i%20poreske%20politike.pdf
- Kočović, D. (2019). *Socijalna politika Srbije*. Beograd: Fakultet političkih nauka.

- Kočović, D. (2019). Socijalna politika Srbije. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 13(21), 97–118.
- Lakićević, M. (2011). Socijalne reforme i socijalni razvoj Srbije. U: D. Vuković i M. Arandarenko (ur.) *Socijalne reforme-sadržaj i rezultati*, Beograd: Fakultet političkih nauka, 107–127.
- Lazić, M. (1987). *U susret zatvorenom društvu: klasna reprodukcija u socijalizmu*. Naprijed, Zagreb.
- Matković, G., & Stanić, K. (2020). The Serbian pension system in transition: A silent break with Bismarck. *Economic Annals*, 65(225), 105–133.
- Matković, G. (2016). Mirovinski sustav Srbije u svjetlu krize. *Revija za socijalnu politiku*, 23(1), 99–119.
- Minimalna zarada u 2024. godini. Broj radnih dana u mesecu – Republika Srbija. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/statistika/minimalna_zarada.html
- Mihajlović, B, S. (2015). Podrška minimalnom dohotku u Srbiji – adekvatnost novčane socijalne pomoći. *Godišnjak FPN*, (14), 167–183.
- NBS – Narodna banka Srbije (2023). *Sektor dobrovoljnih fondova u Srbiji – izveštaj za treće tromesečje 2023. godine*. Beograd: NBS. Dostupno na: https://www.nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents/dpf/izvestaji/dpf_III_23.pdf, posećeno 22. juna 2024.
- NSZ – Nacionalna služba za zapošljavanje (2024). *Mesečni statistički bilten – maj 2024*. Beograd: NSZ. Dostupno na: <https://www.nsz.gov.rs/filemanager/Files/Dokumenta/Statisti%C4%8Dki%20bilteni/2024/Bilten%20NSZ%20MAJ%202024.pdf>, posećeno 26. juna 2024.
- NSZ – Nacionalna služba za zapošljavanje (2023). *Izveštaj o radu Nacionalne službe za zapošljavanje za 2023. godinu*. Beograd: NSZ. Dostupno na: https://nsz.gov.rs/filemanager/Files/Dokumenta/Izve%C5%A1taj%20i%20program%20rada%20NSZ/Izvestaj_o_radu_I_-_XII_2023._godine.pdf, posećeno 26. juna 2024.
- Perišić, N. (2016). *Socijalna sigurnost-pojmovi i programi*. Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd.
- Perišić, N. (2016). The Serbian welfare state: A transition loser. *Challenges to European welfare systems*, 647–669.
- Perišić, N. (2012). *Socijalna sigurnost između države i tržišta*. Beograd: Fakultet političkih nauka (doktorska disertacija).
- Perišić, N. (2011). Promene aktera socijalne sigurnosti. *Godišnjak FPN*, (05), 473–491.
- Perišić, N. (2007). *Evropski socijalni modeli (magistarska teza)*. Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd.
- Puljiz, V. (1994). Socijalna politika postsocijalističkih zemalja. *Revija za socijalnu politiku*, 1(1), 83–90.
- Republički zavod za socijalnu zaštitu. (2022). *Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2022. godinu. Vršenje javnih ovlašćenja: Materijalna podrška*. Beograd: Republički zavod za socijalnu zaštitu. Dostupno na: <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2572/izvestaj-o-radu-csr-u-2022-godini.pdf>, posećeno 24. juna 2024.

- Rešenje o nominalnim iznosima novčane socijalne pomoći. *Službeni glasnik RS*, br. 38/2024. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/resenje-o-nominalnim-iznosima-novcane-socijalne-pomoci.html>
- Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje (2023). *Statistički mesečni bilten* – decembar 2022. Beograd: RFPIO. Dostupno na: <https://pio.rs/sites/default/files/Statistike/Bilten/2022/Statisticki%20bilten%20za%20decembar%202022.pdf>, posećeno 22. juna 2024.
- Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje (2023). *Statistički godišnji bilten* – 2023. Beograd: RFPIO. Dostupno na: https://www.pio.rs/sites/default/files/Statistike/Bilten/2023/Statisticki_godisnji_bilten-2023.pdf, posećeno 22. juna 2024.
- Uredba o primanjima i prihodima koji su od uticaja na ostvarivanje prava na novčanu socijalnu pomoć. *Službeni glasnik RS*, br. 36/2011. Dostupno na: <https://www.mi-nrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Uredba%20o%20primanjima%20i%20prihodima%20koji%20su%20od%20uticaja%20na%20ostvarivanje%20prava%20na%20NSP.pdf>
- Vlada Republike Srbije (2018). *Treći nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji*. Dostupno na: https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/02/Treci_nacionalni_izvestaj_o_socijalnom_ukljucivanju_i_smanjenju_siromastva_2014%EB%80%932017.pdf, posećeno 24. juna 2024.
- Vuković, D. (2017). *Preoblikovanje neoliberalizma: socijalna politika u Srbiji (sociološko-pravna analiza)*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Vuković, D. Perišić, N. (2012). Socijalna sigurnost u tranziciji – izazovi i (ne)rešena pitanja reformi. *Lavirinti tranzicije*, 133–145.
- Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005 i 31/2011. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_dobrovoljnim_penzijskim_fondovima_i_penzijskim_planovima.html
- Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje, *Službeni glasnik RS*, br. 84/2004, 61/2005, 62/2006, 5/2009, 52/2011, 101/2011, 47/2013, 108/2013, 57/2014, 68/2014 - dr. zakon, 112 /2015, 113/2017, 95/2018, 86/2019, 153/2020, 44/2021, 118/2021, 138/2022, 92/2023. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-doprinosima-za-obavezno-socijalno-osiguranje.html>
- Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom, *Službeni glasnik RS*, br. 113/2017, 50/2018, 46/2021 - odluka US, 51/2021 - odluka US, 53/2021 - odluka US, 66/2021, 130/2021, 43/2023 - odluka US, 62/2023, 11/2024 - odluka US i 79/2024. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-finansijskoj-podrsци-porodici-sa-decom.html>
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, *Službeni glasnik RS*, br. 34/2003, 64/2004 – odluka USRS, 84/2004 – dr. zakon, 85/2005, 101/2005 – dr. zakon, 63/2006 – odluka USRS, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014, 73/2018, 46/2019 – odluka US, 86/2019, 62/2021, 125/2022, 138/2022, 75/2023 i 76/2023. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_penzijskom_i_invalidskom_osiguranju.html
- Zakon o socijalnoj zaštiti, *Službeni glasnik RS*, br. 24/2011 i 117/2022. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_socijalnoj_zastiti.html

Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, *Službeni glasnik RS*, br. 36/2009, 88/2010, 38/2015, 113/2017 – dr. zakon i 49/2021. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zaposljavanju_i_osiguranju_za_slucaj_nezaposlenosti.html

Zakon o zdravstvenom osiguranju, *Službeni glasnik RS*, br. 25/2019 i 92/2023. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenom_osiguranju.html

Zdravković, A., Domazet, I., & Nikitović, V. (2012). Uticaj demografskog starenja na održivost javnih finansija u Srbiji. *Stanovništvo*, 50(1), 19–44.

TYPE OF WELFARE STATE IN SERBIA

Đorđe Nedeljković

Department of social policy and social work,
Faculty of Philosophy, University of Niš

Abstract

In the first part of the paper, a brief overview is provided of the course of transformation in the social policy of the Republic of Serbia. The social security system during the period of socialism was based on full employment policies and the realization of social rights linked to employment status. With the fall of socialism, due to specific social and economic circumstances, real reforms in Serbia began later than in other countries. During the transition period, reforms implemented in certain areas of the welfare state significantly liberalized the previous welfare model while retaining elements of the former corporatist tradition. The second part of the paper analyzes the current characteristics of the welfare state type in the Republic of Serbia in relation to Esping-Andersen's traditional classification. The analysis shows that the current type of welfare state in the Republic of Serbia is mixed, specifically corporatist-liberal. In the areas of pension and disability insurance, as well as unemployment insurance, corporatist characteristics with certain liberal elements predominate, while the social protection system is liberal.

Keywords: Welfare state type, transition, pension and disability insurance, social protection, unemployment insurance.

RECEIVED: 27.10.2024.

REVISION RECEIVED: 20.11.2024.

ACCEPTED: 21.11.2024.

djordje.nedeljkovic@filfak.ni.ac.rs